Sivistysvaliokunnalle

KOPIOSTO RY:N LAUSUNTO KULTTUURIPOLIITTISESTA SELONTEOSTA

Viite: VNS 8/2024 vp

Tekijänoikeuksien yhteishallinnointiorganisaatio Kopiosto ry:n asiantuntijana kiitän mahdollisuudesta lausua kulttuuripoliittisesta selonteosta. Lausunnossa keskityn pääasiassa tekijänoikeuteen liittyviin asioihin kulttuuripolitiikassa.

(1) TEKIJÄNOIKEUDEN MERKITYS JA TÄRKEYS KULTTUURIPOLITIIKASSA

Tekijänoikeudella on merkittävä rooli suomalaisessa kulttuuripolitiikassa, luovuuden ja tuotannon edistäjänä sekä luovan talouden vahvistajana 2040-luvulla.

Selonteossa on onnistuttu hyvin kuvaamaan sekä tekijänoikeuden nykytilaa että tulevaisuuden haasteita.

Tekijänoikeuden merkitys (i) luovuuden kannusteena, (ii) uusien teosten tekemisen mahdollistajana, (iii) investointien ja tuotantojen suojana sekä (iv) tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden ansainnan tärkeänä osana on nostettu oikealla tavalla esille selonteon useassa eri osiossa.

Tekijänoikeuslailla voidaan vaikuttaa merkittävästi luovan talouden kasvuun ja tulokertymään sekä turvata luovan työn tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden ansaintaa sekä saada Suomen kulttuuri ja luova talous kasvamaan.

Luovan työn tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden ansainnan perustaa voidaan vahvistaa tulevaisuudessa sillä, että oikeudenhaltijoiden mahdollisuudet lisensoida ja saada asianmukaiset korvaukset on turvattu suojattujen sisältöjen hyödyntämisestä. Luovan alan tekijöitä ja muita oikeudenhaltijoita tulee käsitellä tärkeänä osana luovan talouden arvoketjuja.

Tekijänoikeussuojan korkea taso, johon kuuluu vahvat taloudelliset ja moraaliset oikeudet, on oltava tekijänoikeuspolitiikan kulmakivinä. Tekijät ja muut oikeudenhaltijat ovat aiempien teknologisten murroskohtien yhteydessä joutuneet tilanteisiin, joissa tekijänoikeussuojan korkeaa tasoa ei ole pystytty riittävästi turvaamaan.

Tällä hetkellä erityisesti tekijänoikeuden ja tekoälyn yhteensovittaminen on vaikeaa: sääntely laahaa perässä samaan aikaan kun tekijöillä ja muilla oikeudenhaltijoilla ei ole keinoja reagoida ilmeisiin teosten lain vastaisiin käyttötilanteisiin esimerkiksi generatiivisten kielimallien kouluttamisessa.

(2) TEKIJÄNOIKEUDET 2040 -LUVULLA OSANA KULTTUURIPOLITIIKKAA

Vahvaa tekijänoikeussuojaa tarvitaan jatkossakin. Tekijänoikeuden ytimen muodostaman laki-, direktiivi- ja sopimuspohjaisen yksinoikeusjärjestelmän on oltava myös 2040-luvulla tekijänoikeusjärjestelmän perustana.

Yksinoikeusjärjestelmää täydentää yksilölliset ja kollektiiviset lisensiointitavat ja -ratkaisut, joiden kautta turvataan oikeudenmukaiset korvaukset oikeudenhaltijoille, suojataan panostuksia ja investointeja sekä varmistetaan erilaisten aineistojen saatavuus suojattujen aineistojen käyttäjille ja hyödyntäjille.

Tekijänoikeusjärjestelmän ajantasaisuudesta on huolehdittava jatkuvasti tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -politiikkaa päivittämällä. Teknologian kehitys ja myllerrykset ovat asettaneet tekijänoikeudellisen yksinoikeusjärjestelmän jatkuvien haasteiden eteen (nyt: tekoäly), mutta järjestelmä perusteineen on osoittautunut kestäväksi. Näin tulee olla tulevaisuudessakin.

Suojattujen aineiston lain- ja sopimusten mukainen käyttö ja hyödyntäminen edellyttävät joustavia luparatkaisuja, joita voidaan tukea teosten massakäyttötilanteissa tekijänoikeuslain yleisellä tai erityisillä sopimuslisenssisäännöksillä.

Tätä kansallista, EU-oikeuden sallimaa osaa tekijänoikeuslaista tulee jatkuvasti kehittää ja päivittää riippumatta siitä, aiheutuuko sopimuspohjaisen tai EU-harmonisoinnin myötä muutostarpeita tekijänoikeuslakiin. Oikeudenhaltijat ja yhteiskunnan eri toimijat ml. teknologioiden ja palvelujen kehittäjät hyötyvät kansallisen, lainsäädännöllisen liikkumavaran käyttämisestä: yhteiskunnalle ei aiheutuisi kustannuksia, mutta oikeudenhaltijat saisivat tekijänoikeuteensa pohjautuvia tuloja ja korvauksia.

(3) KULUVAN VAALIKAUDEN AIKANA TARVITTAVIA TEKIJÄNOIKEUSPOLIITTISIA JA -LAINSÄÄDÄNNÖLLISIÄ RATKAISUJA

Kulttuurin ja luovien alojen ammattilaisten toimeentuloa ja uusien teosten tekemistä tulee turvata jo käynnissä olevan vaalikauden aikana. Kulttuuripoliittisen selonteon tekijänoikeudellisten asioiden toimeenpanoa ei tarvitse odottaa 2040-luvulle saakka.

Tekijänoikeuslain osittainen uudistaminen ja sähköisten viestinnän lainsäädännön muutos ovat niitä käytännöllisiä ratkaisuja, jotka tukisivat kulttuuripoliittisen selonteon sekä nykyisen hallituksen tavoitetta eri toimialojen kasvumahdollisuuksien hyödyntämisestä.

Julkisia varoja alla oleviin muutoksiin ei tarvita; riittävää on tekijänoikeuspoliittisen tahtotilan muodostaminen ja muutosten edistäminen lainsäädännön keinoin.

(a) **Yksityisen kopioinnin hyvitysmaksujärjestelmäuudistuksen toteuttaminen.** Tarve uudistamiselle ilmeni vasta kehysriihipäätöksen aikana keväällä 2024 eikä sitä voitu huomioida hallitusohjelmaa kirjoitettaessa. Hyvitysmaksun vuosittainen määrä puolitettiin 11 miljoonasta eurosta 5,5 miljoonaan euroon vuoden 2025 alusta lähtien.

Tallennuspohjaisessa järjestelmässä maksajia olisivat nykyisen budjettiperusteisen maksupohjan sijaan yksityisen kansalaiset, jotka käyttävät erilaisia tallennusalustoja ja -laitteita teosten kopiointiin sekä tallentamiseen henkilökohtaista käyttöään varten.

Opetus- ja kulttuuriministeriön valitseman selvityshenkilö Kristiina Harengon ratkaisuehdotuksen valmistuttua tammikuussa 2025 on nyt aika siirtyä selvitykseen sisältyvien ratkaisuehdotuksen toteuttamiseen tekijänoikeuslain ao. säännösten uudistuksella.

Tallennusmaksujärjestelmä on markkinaehtoinen, joka ei rasita julkista taloutta ja on käytössä kaikissa muissa 26:ssa EU:n jäsenvaltiossa.

> Ehdotan, että sivistysvaliokunta edellyttäisi selvityksen mukaisen jatkovalmistelun ja tarvittavien lainmuutosten valmistelun välitöntä käynnistämistä vastuuministeriössä ja lain voimaan saattamista mahdollisimman pian, kuten selvityksessäkin on todettu. Koska on todennäköistä, että uusi järjestelmä ei ehdi tulla voimaan vielä vuoden 2026 alusta, tulee yksityisen kopioinnin hyvityksen korvaustaso turvata vuoden 2026 valtion budjetissa riittävälle tasolle.

(b) **Tekijänoikeus ja tekoäly.** Julkisia varoja ei tarvita siihen, että tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden mahdollisuuksia myöntää lupia teosten hyödyntämiseen kielimallien kouluttamiseksi tuettaisiin tekijänoikeuslakiin lisättävällä erityisellä sopimuslisenssisäännöksellä.

Hallitusohjelman kirjoittamisen aikaan tekijänoikeus ja tekoäly ei ollut lainkaan ajankohtainen aihe - mutta nyt se sitä on.

> Laajennettu kollektiivinen lupa (eli sopimuslisenssi), joka mahdollistaisi yhteishallinnointiorganisaation myöntämään lupia tekoäly-yrityksille laajojen kielimallien kouluttamiseen, ratkaisisi asian. Tällainen sopimuslisenssipykälän lisääminen lakiin olisi sopusoinnussa myös EU-direktiivien ja tekoälyasetuksen kanssa.

Kulttuuripoliittisessa selonteossa esitetään yhtenä toimenpiteenä kulttuurin toimintaympäristön vahvistamiseksi toimintaedellytysten luomista tarkoituksenmukaisella sääntelyllä. Selonteon mukaan kulttuuri- ja luovia aloja tulee edistää muun muassa arvoketjuja vahvistamalla ja tekijänoikeuden toimivuutta lisäämällä. Keinoina selonteossa luetellaan muun muassa tekijänoikeuslainsäädännön ja -järjestelmän kehittäminen ja ylläpitäminen niin, että tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet turvataan, lainsäädäntö ja järjestelmä tukevat oikeuksien tehokasta lisensointia ja ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä (selonteko, s. 32). Teosten lisensointia tukeva sopimuslisenssi tekoälyn kehittämiseen ja kouluttamiseen olisi nimenomaan tällainen keino, jolla voidaan tukea oikeuksien tehokasta lisensointia ja oikeudenhaltijoiden roolia teknologioiden arvoketjussa.

(c) **Yhteishallinnointiorganisaation oikeus edustaa oikeudenhaltijoita oikeudenkäynnissä (asiavaltuus).** Hallitusohjelman kirjoittamisen aikaan ei ollut tiedossa, että korkein oikeus (KKO) antaisi lokakuussa 2024 tuomion, jolla tekijänoikeuden yhteishallinnointiorganisaatioita estetään ajamasta oikeudessa velkomuskannetta kaikkien organisaation edustamien tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden nimissä.

Luovan työn tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden ansainnan perustaa voidaan vahvistaa myös sillä, että oikeudenhaltijoiden mahdollisuus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin turvataan. Yksittäisellä tekijällä on hyvin harvoin tosiasiallista mahdollisuutta ja resursseja valvoa oikeuksiaan silloin, kun hänen tekijänoikeuksiaan loukataan. Tekijänoikeusjärjestöjen yksi keskeisimmistä tehtävistä on valvoa ja panna täytäntöön edustamiensa oikeudenhaltijoiden sille hallinnoitavaksi antamia oikeuksia. Yksilöiden tosiallisesti tehokkaiden oikeussuojakeinojen toteutuminen edellyttää, että tekijänoikeusjärjestöjen asiavaltuus turvataan lailla. Tämä tulisi nostaa esille kiireellisenä lainsäädäntötoimena osana kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanoa.

> Asiavaltuus-asia pitäisi korjata jo tämän vaalikauden aikana tekijänoikeuslakiin tehtävällä lisäyksellä.

(d) **Audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin 13.1 artiklan mahdollistama investointivelvoite kotimaisen av-tuotannon tukemiseen** pitäisi toteuttaa tämän vaalikauden aikana.

> Asiaa on selvitetty ja nyt olisi syytä siirtyä toteutukseen sähköisen viestinnän lainsäädännön muutoksella. Direktiivi mahdollistaa investointivelvoitteen käyttöönoton.

Julkisia varoja ei tarvittaisi asian toteuttamiseen, mutta luovien alan ammattilaisten ja kotimaisen av-kulttuurin toimintaedellytykset parantuisivat nykyisestä.

Investointivelvoite on toteutettu jo yli puolessa EU:n jäsenvaltioista ja järjestelmä toimii näissä maissa hyvin.

Tämäkin tukee keskeisiä selonteon tavoitteita ja toimenpiteitä, ja tämä toisi luovalle alalle toivottua lisärahoitusta ja investointeja.

(4) VALIOKUNNAN MIETINTÖÖN KIRJATTAVIA ASIOITA LUOVAN ALAN JA TOIMIVAN TEKIJÄNOIKEUSLAINSÄÄDÄNNÖN TUKEMISEKSI

Valiokunnalla olisi mahdollisuus tukea luovan alan tavoitteita kirjaamalla mietintöönsä edellä kohdan 3 (a) – (d) alakohdissa mainitut asiat tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän lainsäädännön muutostarpeista. Kirjauksella valiokunta antaisi vahvan viestin vastuuministeriöille kyseisten lain muutosten valmistelun aloittamiseen.

+ + +

Valtteri Niiranen, Kopiosto ry, toimitusjohtaja, varatuomari

Kopiosto ry on Suomessa luovan alan tekijöitä, esiintyviä taitelijoita ja kustantajia kattavimmin edustava tekijänoikeuksien yhteishallinnointiorganisaatio. Vuonna 1978 perustettuun Kopiostoon kuuluu 45 eri kulttuurin ja viestinnän alojen jäsenjärjestöä. Kopiosto edustaa valtakirjojen perusteella yli 80 000 kotimaista luovan alan tekijää, kustantajaa ja esittävää taiteilijaa sekä kansainvälisten järjestöjen kanssa tehtyjen edustavuussopimusten kautta ulkomaalaisia tekijöitä ja kustantajia. Kopiosto myöntää tekijänoikeuslailla suojattujen aineistojen ja kohteiden käyttöön lupia muun muassa oppilaitosten, yritysten ja muiden yhteisöjen käyttöön. Kopioston osana toimiva AVEK tukee yksityisen kopioinnin hyvitysvaroilla kotimaista audiovisuaalista kulttuuria. AVEK:n tuella syntyy uusia dokumenttielokuvia, animaatioita ja lyhytelokuvia sekä mediataidetta ja tuetaan uusien tekijöiden kehittymistä.